

دستور تعدیل معیشت در آثار حضرت عبدالبهاء

شاپور راسخ

مقدمه

در فرهنگ فارسی دکتر معین لغت تعدیل چنین معنی شده است: "راست کردن، معتدل کردن، به حدّ وسط آوردن، تقسیم کردن از روی عدالت، راستکار خواندن، یاری داشتن." از معانی مذکور آنچه در تعلیم حضرت عبدالبهاء، یعنی تعدیل معیشت، مورد نظر است همان عادلانه کردن معیشت همگان است. معاش یا معیشت به معنای "آنچه به وسیله آن امرار معاش کنند" ثبت شده. پس تعدیل معیشت بدین معنی است که همه مردم از امکانات مالی و اقتصادی عادلانه‌ای برخوردار شوند و در نتیجه زندگی خود را با آسودگی گذرانند. در زبانهای غربی این تعلیم مبارک به این صورت ترجمه شده: "الغاء و حذف فقر مفرط و ثروت مفرط، یعنی به حدّ وسط آوردن معیشت مردم،" که با معنای دیگری که از تعدیل معیشت گفتیم دقیقاً منطبق نیست و تنها یکی از اقداماتی را که در جهت تعدیل معیشت باید انجام داد، یعنی ریشه‌کنی فقر و کاستن از تمرکز ثروت در دست‌های معدود را بیان می‌کند.

درست است که دیانت بهائی یک نحلّه اقتصادی نیست، اما به اعتقاد نگارنده این سطور چه در سطح کلان و چه در سطح خرد و جزء حاوی راهنمایی‌هایی در زمینه توزیع ثروت و درآمد و تعدیل معیشت است که بی‌گمان آن را در حوزه مقایسه با هر فلسفه‌ای در عالم اقتصاد قرار می‌دهد.^۱

دیانت و اقتصاد

سؤالی که ناچار به خاطر هر متفکری می‌رسد این است که دین با امور روحانی سر و کار دارد و ارتباط آن با دنیای مادی و اقتصادی چیست و چه

می‌تواند باشد؟ پاسخ اجمالی این سؤال آن است که اصولاً موضوع اقتصاد - هرچند همه ادیان تأثیرات مهمی بر تولید یا توزیع یا مصرف ثروت داشته‌اند - اما کمتر مورد بحث و فحص کتب مقدسه بوده و در مجموع می‌توان گفت جز آئین زردشتی که به آبادانی جهان نظر مثبتی دارد، اغلب ادیان، از بودائی و مسیحی و غیر آن، بیشتر توجه به جهان روحانیت را تشویق کرده‌اند. حدیث محمدی "الفقر فخری" زمینه‌ساز ظهور عرفان در اسلام به صورت زهد و ترک دنیا در قرن دوم هجری شد. حضرت مسیح ورود اغنیاء به ملکوت خدا را چون گذشتن شتر از سوراخ سوزن دشوار می‌دیدند. اما در آئین حضرت بهاءالله است که برای اول بار در تاریخ اولاً کسب و تحصیل ثروت، از طُرُق مشروع، توصیه و حتی تجلیل شده است؛ ثانیاً اصول و رهنمودهائی در مورد تولید، توزیع، و حتی جریان و مصرف ثروت در آثار مبارکه مذکور آمده؛ و ثالثاً جهان آینده به صورت دنیائی بهره‌مند از رفاه مادی و آسوده از تفاوت فاحش میان فقرا و اغنیاء (ر.ک. توفیق ۱۹۳۶ تولد مدنیت جهانی) توصیف و تصویر شده است.

اعلام اصل تعدیل معیشت به عنوان یکی از تعالیم اساسی حضرت بهاءالله بسیار مدیون شخص حضرت عبدالبهاء است، و در این مورد بیان حضرت ولی امرالله در توفیق دور بهائی صادق است که فرموده‌اند در مواردی حضرت عبدالبهاء در رابطه روحانی با مظهر وحی از مقام تبیین صرف فراتر رفته‌اند، زیرا هرچند حضرت بهاءالله به لزوم توجه به فقرا و صرف منابع مخصوص جنگ به رفاه مردم و نظائر آن توجه فرموده‌اند، اما تشریح اصل تعدیل معیشت به عنوان یکی از تعالیم اساسی امر مبارک رهین کلام ملهم حضرت عبدالبهاء است.

قبلاً باید متذکر شد که حضرت عبدالبهاء در مواردی ذکر "حل مسائل یا مشاغل اقتصادی" را فرموده‌اند، ولی توجه بیشتر به قضیه توزیع ثروت بوده است، چنان که خواهیم دید، و مباحث دیگر اقتصاد در مرتبه دوم مورد تأکید قرار گرفته. مثلاً در مبحث تولید، وجوب کار، منع تکدی، اهمیّت اختصاص علم و تحقیق به بهبود حیات بشر، اولویت کشاورزی، عنوان شده و در مبحث

جریان ثروت، جواز ربح عادلانه و اتخاذ پول بین‌المللی تصریح شده و در مقوله مصرف ثروت به اصول اخلاقی چون سادگی زندگی و قبول اصل قناعت و احتراز از مصارف زیان‌خیز اعتنا شده. اما بیشتر تعلیمات اقتصادی امر مبارک گردد قضیه توزیع عادلانه ثروت، که اهمّ مباحث است، می‌گردد، و در نتیجه نمی‌توان امر مبارک را به عنوان یک سیستم اقتصادی در مقابل سیستم‌های دیگر نظری در این عصر عنوان کرد.

معدّلک باید توجه کرد که امر مبارک هم اشارات و هدایت‌هایی در زمینه میکرواقتصادی (اقتصاد خرد) دارد و هم حاوی نظرگاهی در مورد ماکرواقتصادی (اقتصاد کلان) است.

رئوس مباحثی که در این گفتار عنوان خواهد شد ذیلاً یادآوری می‌شود:

- ۱- تعدیل معیشت، جلوه‌ای از جلوه‌های ظهور عدل الهی.
- ۲- راه‌های حصول تعدیل معیشت از منظر حضرت عبدالبهاء و سوابق آن در آثار جمال ابهی.
- ۳- تفاوت‌های امر مبارک با مکاتب عمده اقتصادی عصر حاضر، چون سوسیالیسم و لیبرالیسم.
- ۴- تعالیم بهائی پایه‌گذار یک اقتصاد جهانی است.

تعدیل معیشت، جلوه‌ای از جلوه‌های ظهور عدل الهی

بی‌گمان امر مبارک دو هدف اصلی دارد، یکی اتحاد عالم و دیگری تحقّق عدل و عدالت در حیات بشر. در لوحی مصدر به "یا عبدالله مظلوم عالم جمیع امم را در کلّ اوان و احیان به حقّ دعوت می‌نماید..." می‌فرماید: "و مقصود از این ظهور آن که سحاب ظلم مرتفع شود و آفتاب عدل از خلف حجاب اشراق نماید تا جمیع اهل عالم در مهد امن و امان ساکن و مستریح شوند." (دریای دانش، ص ۱۰۸) و نیز فرموده‌اند "قل انه ظهر بعدل ترین به

العالم و القوم اکثرهم من النائمین" (از توییغ ظهور عدل الهی) فی الحقیقه وعده آن حضرت تحقّق عدل در همه زمین‌های حیات بشری است، از اجتماعی-سیاسی-حقوقی-اخلاقی گرفته تا زمینه زندگی مادی و اقتصادی. و معنی تحقّق عدل در زمینه مادی و اقتصادی همان تعدیل

معیشت است که در تشریح و توضیح آن حضرت عبدالبهاء چنین فرموده‌اند (ر.ک. پیام ملکوت. صفحات ۱۲۴ تا ۱۵۱ مربوط به تعدیل معیشت است.):

الف - معنی تعدیل معیشت

"از جمله اساس بهاء‌الله تعدیل معیشت است. طبقات ناس مختلفند، بعضی در نهایت غنا هستند، بعضی در نهایت فقر... لذا اصلاح معیشت از برای بشر لازم، نه آن که مساوات باشد، بلکه اصلاح لازم است و الا مساوات ممکن نیست، نظام عالم بهم می‌خورد. نظم عالم چنین اقتضا می‌نماید که طبقات باشد. نمی‌شود بشر یکسان باشد..."

جائز نیست که بعضی در نهایت غنا باشند و بعضی در نهایت فقر. باید اصلاح کرد و چنان قانونی گذاشت که از برای کلّ وسعت و رفاهیت باشد، نه یکی به فقر مبتلا، و نه یکی نهایت غنا را داشته باشد."

ب - وسائل تعدیل معیشت

"این را باید به قوانین اجرا کرد: نفوس اغنیاء باید خودشان زیادی مال خود را به فقرا انفاق کنند و هم چنین قوانین مملکت باید نوعی باشد که به موجب شریعت‌الله، هرگونه آسایش داشته باشند." (ص ۱۳۵)

ج - هدف

"باید کوشید تا نوع انسان سعادت ابدی یابد. قواعدی در این خصوص لازم که هم مراتب درجات و طبقات باقی ماند و هم افراد هیئت اجتماعی در کمال آسایش باشند."

راه‌های حصول تعدیل معیشت

در این مورد باز بیانات مبارکه حضرت عبدالبهاء راهنمای ماست. نکات مهمه را به نقل منتخباتی از سخنان آن حضرت یادآور می‌شویم.

(۱) یکی از مهم‌ترین الواح حضرت عبدالبهاء در این مورد همان است که در سفرنامه جلد اول، ص ۱۸۹، و در مجموعه پیام ملکوت، آمده که تأمین حدّ اقل معیشت برای همگان است. این لوح به میسز پارسنز در دوبلین خطاب شده و در آن، با توجه به آنچه حضرت بهاء‌الله در باره زراعت و زارعان در

لوح دنیا فرموده بودند،^۲ می‌فرمایند: "این مسأله اقتصادی جز به موجب این تعالیم حلّ تام نیابد ... و آن این است که این مسأله اقتصاد را باید از دهقان ابتدا نمود تا منتهی به اصناف دیگر گردد، زیرا عدد دهقان بر جمیع اصناف مضاعف است ... و دهقان اول عامل است در هیئت اجتماعی." به موجب لوح مذکور باید در هر قریه‌ای انجمنی و مخزن یا صندوقی عمومی تأسیس بشود با هفت نوع واردات و هفت نوع مصارف، و از جمله واردات، واردات عشریه، یعنی مالیات تصاعدی بر اضافه درآمد است (اضافه درآمد اغنیاء، به منظور اکمال معیشت ضروریه فقرا) و از جمله مصارف همان رفع احتیاجات ضروریه عامه مردم است، که اگر شخصی کار کرد و در کار قصور نمود، معذک کشتش برکتی نیافت و احتیاجات ضروریه‌اش تأمین نشد، این شخص را باید از مخزن عمومی معاونت (اعانت) نمود "تا محتاج نماند و به راحت زندگانی نماید." همان صندوق به تأمین معاش از کارافتادگان، عجزه، ایتم و امثالهم خواهد رسید. و اگر صندوق قریه زائد بر مصارف داشت به صندوق عمومی نقل می‌شود، و در صورت معکوس از صندوق عمومی مدد می‌گیرد.

حضرت عبدالبهاء تأکید می‌فرمایند که با زور نباید تعدیل معیشت را اجرا کرد، بلکه با اعتدال و به موجب قانون. عین بیان مبارک چنین است:

الف - با زور نباید تعدیل معیشت را اجرا کرد

"اعظم از اساس اشتراکیون در ادیان الهی موجود. مثلاً در حکم الهی «و یوثرن علی انفسهم ولو کان بهم خصاصه» است. می‌فرماید که از خصائص و مایحتاج اموال خود، انفاق نمایند و دیگران را بر خود ترجیح دهند، ولی به رضایت و نهایت روحانیت. اما اشتراکیون می‌خواهند اشتراک و مساوات [را] به زور جاری نمایند."

ب - بلکه با اعتدال

"و اعتدال این است که قوانین و نظاماتی وضع شود که مانع ثروت مفرط بی‌لزوم بعضی نفوس شود و دافع احتیاج ضروریه جمهور گردد" (ص ۱۴۲)

(۲) در رابطه کارگر و کارفرما حضرت عبدالبهاء مشارکت کارگر را در سود ویژه کارخانه‌ها توجیه می‌فرماید. و در مورد وظیفه کارگران و جواز یا عدم جواز مداخله دولت در اختلافات کارگر و کارفرما می‌فرماید:

الف) وظیفه کارگران

"هم چنین باید عمله غلو و تمرد ننماید و بیش از استحقاق نطلبد و اعتصاب ننماید و اطاعت و انقیاد کند و اجرت فاحش نخواهد، بلکه حقوق معتدله مشترکه طرفین [اشتراک کارگران در منافع کارخانه‌ها] به قانون عدل و حقانیت رسماً محقق و مسلم شود، و هر کس تجاوز نماید بعدالمحاكمه محکوم گردد..."

ب) مداخله دولت

"و مداخله قضا و حکومت در مشکلات حاصله بین اصحاب فبريق fabrique و عمله مداخله مشروعه است، مانند معامله عادی بین عمله و صاحبان کار جزئی نیست که خصوصی است و دخلی به حکومت ندارد و حکومت را حق مداخله نیست، زیرا [رابطه] فبريق و عمله هرچند خصوصی به نظر آید ولی از مشکلات حاصله در مابین مضرت عمومی حاصل گردد."

(۳) در مورد کارمندان دولت در لوح اشراقات آمده:

"اشراق پنجم معرفت دول بر احوال مأمورین و اعطاء مناصب به اندازه و مقدار. التفات به این فقره بر هر رئیس و سلطانی لازم و واجب. شاید خائن مقام امین را غصب ننماید و ناهب مقرر حارس را."

(۴) بی‌گمان امر مبارک که یکی از مبانی اساسی فکریش تحرّی مستقل و آزاد حقیقت است مروج علم و تحقیق خواهد بود و علم و تحقیق به توسعه پیشرفت اقتصادی مدد خواهد کرد. در طرازات می‌فرمایند: "طراز ششم دانائی از نعمت‌های بزرگ الهی است. تحصیل آن بر کلّ لازم. این صنایع مشهوده و اسباب موجوده از نتایج علم و حکمت اوست."

و در لوح تجلیات آمده: "صاحبان علوم و صنایع را حق عظیم است بر اهل عالم ... فی الحقیقه کثر حقیقی از برای انسان علم اوست و اوست علت عزت و نعمت و فرح و نشاط و بهجت و انبساط."

مبارزه با فقر - نظرگاه بهائی دامنه فقر

تازه‌ترین آمارهای بین‌المللی حکایت از آن می‌کند که یک‌ششم جمعیت جهان، یعنی فزون از یک میلیارد نفر، در شمار فقیران مطلق محسوب می‌شوند، با درآمد سرانه‌ای کمتر از یک دلار در روز، و هر سال حدود ۸ میلیون نفر از آنان از فقر مطلق جان می‌سپرند. اگر صفت مطلق را به کار نبریم، به جمعیتی در حدود سه میلیارد فقیر می‌رسیم (آمار بانک بین‌المللی)، که نزدیک به نصف جمعیت ۵/۶ میلیاردی امروز جهان است. فقر مطلق ضمناً، در غالب موارد، شامل محرومیت از حقوق اساسی انسانی است، چون عدم دسترس به آموزش و پرورش و بهداشت و دیگر مایحتاج آدمیان. به عنوان نمونه، ۸۰۰ میلیون نفوس همه روزه در گرسنگی به سر می‌برند.

نه رژیم‌های اشتراکی و نه نظام‌های سرمایه‌داری تاکنون نتوانسته‌اند مشکل ریشه‌دار فقر را چاره‌جویی کنند، و هدف‌های تازه‌ای که سازمان ملل متحد پذیرفت، و از جمله آن که تا سال ۲۰۱۵ فقر را به نصف تقلیل دهد، کاملاً غیرواقع به نظر می‌رسد.

نظام‌های اشتراکی فقر را تعمیم داده‌اند و نظام‌های سرمایه‌داری شکاف درآمد بین انسان‌ها را به میزانی غیر قابل تصور افزون کرده‌اند. کشورهایی چون چین و هند با رشد اقتصادی ۸ تا ۱۰ درصد در سال نتوانسته‌اند تاکنون سطح معیشت عامه مردم را بالا ببرند. البته، کارهای عام‌المنفعه در این دو کشور بسیار شده. آسمان‌خراش‌ها سربرکشیده، اما هنوز میلیون‌ها مردم فقط به حد اقل معیشت دسترس دارند.

ریشه‌کنی فقر با حرف و شعار عملی نیست. تغییری بنیادی در احوال و روابط بین‌المللی ضرور است، از الغاء جنگ و استعمار آشکار و پوشیده و استثمار گرفته تا تعدیل درآمدهای بالا در جامعه و تأمین حد اقل معیشت

برای همگان و شکستن بت مادّیت و مصرف‌گرایی مفرط و ترویج نوع‌دوستی و خیرخواهی عمومی و نظائر آن که همه در برنامه یگانه آئین بهائی موجود و مندرج است.

مبارزه با فقر در دیانت بهائی

یکی از اعظم مسائل دنیای معاصر مشکل فقر است. فقر مشکلی نیست که فقط خود به جامعه بشری زیان می‌رساند، بلکه نتایج و عواقب فقر مانند محرومیت از بهداشت و درمان، بی‌سوادی یا بهره‌مندی قلیل از سواد و دانش، احساس بی‌ارزشی و نیاز به وابستگی و نظائر آن نیز لطمه فراوان به انسان و انسانیت می‌زند.

امر بهائی اول دیانتی است که بر فقر خط بطلان می‌کشد و کسب ثروت را نه فقط کاری به جا می‌داند، بلکه از ثروت در صورتی که از راه درست به دست آید و در خدمت جامعه به کار افتد تمجید می‌کند و بیکاری و بیکارگی و گدائی را مردود می‌داند. و به این اکتفا نمی‌کند، بلکه نقشه‌ای جامع در مورد تعدیل معیشت، به طوری که نه فقر مطلق ماند و نه ثروت بی‌حساب، به بشریت ارائه می‌کند.

مبارزه با فقر در دیانت بهائی از مدرسه آغاز می‌شود. اولاً، همه اطفال شرعاً ملزم به تحصیل علم و سواد هستند، و اگر اولیاء از عهده مخارج برنمی‌آیند بر جامعه است که این الزام مهم را به عمل برساند. ثانیاً، در جوار تعلیمات نظری، به آموختن حرف و فنون اهمیت مخصوص داده می‌شود. ثالثاً، شوق کار جدی و علاقه به خدمت جامعه و سودمند بودن برای هم‌نوع هم از ابتدا در اطفال القاء می‌شود. رابعاً، از راه "فرزندپذیری"، که این هم در کتاب مستطاب اقدس تقدیر و تحسین شده، اطفال یتیم و بی‌کس هم از کسب دانش و آموزش بهره‌مند می‌شوند.

ترک عادات مضره

در مدارس غرب دیده می‌شود که متأسفانه از همان دوره مدرسه متوسطه برخی از جوانان به مصرف دخان آلوده می‌شوند. اگر مبالغی را که هر جامعه از بابت مصرف سیگار و سیگارت به باد می‌دهد به حساب آریم، آن وقت

درمی‌یابیم که دوری از چنین آلودگی در جوان بهائی تا چه حدّ به اقتصاد خانوادگی مدد می‌رساند. از مواد مخدرّ ذکری نمی‌کنم، چون در مواردی همه زندگی خانواده را به نیستی می‌کشاند.

ارزش دادن به کشاورزی

از بخش‌های اقتصاد که حتی جامعه معاصر قدر آن را به درستی نمی‌داند کشاورزی است. قدرت خرید کشاورزان در اکثر نقاط دنیا قلیل است. اهمیتی که حضرت بهاء‌الله در لوح دنیا به کشاورزی می‌دهند حاوی این نوید است که در آینده رابطه میان کشاورزی و صنعت، که به زیان بخش نخست در برابر بخش ثانی است، تغییر کند و عدالت بیشتری در مبادله کالاهای کشاورزی و کالاهای صنعتی منظور گردد. اجرای عدالت میان ممالک صنعتی و ممالکی که اقتصاد آنها بر کشاورزی مبتنی است نیز از ضروریات است.

تأمین حدّ اقل معاش

حضرت عبدالبهاء در لوح اقتصاد تأمین حدّ اقل، یا درست‌تر گوئیم، حدّ مناسب، معیشت را برای هر خانواده‌ای، از جمله در روستاها، ضرور دانسته‌اند، و از صندوق محلی است که باید کسر معیشت خانواده‌ای که زحمت کشیده ولی به حدّ اقل یا حدّ مناسب نرسیده پرداخت شود.

صندوق‌های خیریه

باید متذکر بود که حتی قبل از آن که قوانین بهائی در سطح دهات، شهرها، و ممالک به موقع اجراء درآید، یعنی از ابتدای تاریخ امر مبارک، احباء از طریق صندوق‌های مختلف خیریه تبرّعاتی از باب تعاون و تعاضد نسبت به افراد نیازمند جامعه تأدیه کرده و می‌کنند، و در مواقع اضطرار صندوق ملهوفین و نظائر آن به کمک آسیب‌دیدگان به وجود آمده است، و از همه مهم‌تر تکلیف روحانی پرداخت حقوق‌الله است، یعنی ۱۹ درصد عوائد زائد بر مخارج و احتیاج که تحت نظر بیت‌العدل اعظم الهی به مصارف مختلفه می‌رسد، از جمله برای کمک به ملهوفین و نیازمندان به تشخیص معهد اعلی که واقف به اوضاع و احوال همه جوامع بهائی در سراسر جهان است. خود

احباء نیز از سال‌ها قبل با تأسیس بنیادها و صندوق‌هایی خیریه به صور مختلف به نفوس محتاج یاری کرده و می‌کنند و احياناً اجرای برخی طرح‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی توسط همین بنیادها و صندوق‌ها تأمین و تضمین می‌شود.

تحکیم روابط خانواده

خود به تجربه ثابت شده که تحکیم روابط الفت درون خانواده‌ها موجب افزایش همبستگی و حتی سبب کمک افراد مستطیع به افراد محتاج در داخل خانواده شده و می‌شود.

اقتصاد کلان

در سطح اقتصاد کلان باید متذکر شد که از بزرگترین هزینه‌هایی که بر بودجه همه دولت‌ها سنگینی می‌کند و در نتیجه به برنامه‌های تأمین و رفاه اجتماعی صدمه می‌زند هزینه‌های نظامی و تسلیحاتی است. مکرراً آمارشناسان محاسبه کرده‌اند که با هزینه یک توپ یا یک تانک یا یک طیاره جنگی چند هزار شکم را می‌توان سیر کرد و چند مدرسه و درمانگاه ساخت و برای تلقیح کودکان در برابر بیماری‌های مسری چه اقدامات وسیعی به انجام رساند. یادآور می‌شود که هرچند هزینه‌های نظامی در دهه آخر قرن پیش رو به کاهش نهاده بود، ولی در سالهای بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ باز افزایش یافت و از یک هزار میلیارد دلار تجاوز کرد.

بی‌گمان پس از زمانی، از تقلیل یا حذف هزینه‌های نظامی همه بخش‌های اجتماعی منتفع خواهند شد و مغزهای درخشانی که به کار تحقیق در تسلیحات گماشته شده‌اند اولویت را به امور صحی و عام‌المنفعه قائل خواهند شد، چنان که حضرت ولی عزیز امرالله در تویق ۱۹۳۶ ظهور مدنیت جهانی پیش‌بینی فرموده‌اند.

دنیا بیش از پیش با سوانح بزرگ اکولوژیک ناشی از گرمای متزاید جو زمین، انهدام جنگل‌ها، پیشروی شوره‌زارها و صحاری، تقلیل آب آشامیدنی و آلودگی هوا و آب و خاک مواجه است که هزینه‌های مواجهه با آن سوانح ارقامی نجومی را تشکیل می‌دهد. دگرگونی بنیادی فلسفه زندگی و ترجیح

غناى هستى بر دارائى و ثروت مادى و ساده‌تر شدن شیوه حیات بدون تردید موجب کاهش آسیب‌ها به محیط زیست و طبیعت خواهد بود و کاهش این آسیب‌ها منشأ صرفه‌جوئى عظیمى در هزینه‌هاى دول و ملل خواهد شد.

تفاوت‌ها با مکاتب عمده اقتصادی

گفتیم که امر بهائى در دجه اول یک جریان روحانى و در نتیجه متمایز از همه مکاتب مادى-اقتصادى است. اما این امر مانع از آن نمى‌شود که دیانت بهائى وجوه امتیاز و تفاوت‌هاى خود را با این نوع مکاتب مطرح کند، چنان که حضرت عبدالبهاء در مورد مرام اشتراکى طرح فرموده‌اند.

در کتاب "اقتصاد یک جهان متحد" هادلستون جنبه‌هاى مثبت و منفى نظام‌هاى عمده اقتصادی، خاصه سرمایه‌دارى و کمونیسیم، را چنین بیان می‌کند که به رعایت اختصار فقط به شمارش آنها اشاره می‌شود:

(۱) جنبه‌هاى مثبت نظام سرمایه‌دارى

۱. کارائى
۲. نوآوری
۳. خدمت به مشتری
۴. امکان برخورداری بیشتر از تساوی درآمد
۵. دموکراسی بازار

(۲) جنبه‌هاى منفى نظام سرمایه‌دارى

۱. قانون جنگل
۲. گرایش به انحصار قدرت
۳. بالا و پایین رفتن ادواری اقتصاد
۴. نوسان بازار ارز
۵. نارسائی قیمت‌هاى بازار از برآورد
۶. گاهی پی‌آمدهاى محیط زیست
۷. یک نظام ارزش‌هاى مادى سودگرائى

(۳) جنبه‌های مثبت نظام سوسیالیستی

۱. نقش مهم دولت در ارکان اصلی اقتصاد و ابزار اصلی تولید ثروت، یعنی در تولید و توزیع و امور مالی
۲. وجود مقررات رفاه اجتماعی به نفع مردم
۳. تأمین هزینه سیاست‌های رفاه از طریق مالیات‌های تصاعدی
۴. طرح نقشه برای ارائه کالاها به قیمت منطقی و عادلانه و تقلیل بیکاری (برنامه‌ریزی)
۵. جهان‌گرایی نهضت‌های سوسیالیستی

(۴) جنبه‌های منفی نظام سوسیالیستی

۱. تأمل بعضی سوسیالیست‌ها در مورد اتخاذ روش‌های دموکراتیک
  ۲. مداخله دولت در اقتصاد موجب عدم کارآئی و انعطاف‌ناپذیری بوده
  ۳. ایجاد روحیه وابستگی در مردم
  ۴. ایده قابل انتقاد تملک ارکان اصلی اقتصاد
  ۵. تأکید زیاد بر قدرت دولت (حکومت)
  ۶. عدم توجه به جنبه‌های روحانی
- با توجه به آنچه به اجمال در مورد مکاتب عمده اقتصادی گفته‌اند، حال می‌توان به صورت فشرده جهات ممیزه طرح اقتصاد بهائی را عنوان کرد:
- ۱- در امر بهائی توجه اصلی به جنبه‌های روحانی و اخلاقی است، از جمله اعانت اغنیاء به فقرا، عدم دلبستگی به مادیات، پذیرش یک زندگی ساده و به دور از تجملات، احتراز از حرص و آز.
  - ۲- تأکید دیانت بهائی بر تعاون و تعاضد و همبستگی میان قشرهای مختلف جامعه است. در نتیجه فلسفه تنازع بقای داروینست‌های اجتماعی و فلسفه نزاع طبقات مارکس مورد قبول او نیست.
  - ۳- مبارزه با فقر از طریق مقابله با اغنیاء نیست، بلکه از راه قوانینی است که تعدیل معیشت را در جامعه اجرا کند.

- ۴- دیانت بهائی مروج فرهنگ صلح است، و در نتیجه هزینه‌های نظامی و مسابقه تسلیحاتی جای خود را به امور عام‌المنفعه خواهند داد.
- ۵- دیانت بهائی به کیفیت زندگی و حفظ محیط زیست اهمیت می‌دهد.
- ۶- دیانت بهائی با ثروت و توانگری مخالف نیست، بلکه معتقد است که ثروت‌ها در دست‌های معدود نباید متراکم باشد، و از راه مالیات تصاعدی، حقوق‌الله، قانون صحیح ارث و مانند آن باید ثروت هرچه بیشتر توزیع شود.
- ۷- دیانت بهائی به کار اهمیت بسیار می‌دهد، و کار که با صداقت و روح خدمت انجام شود در حکم عبادت محسوب می‌شود، و ابتکار و خلاقیت در کار را قدر می‌نهد. ضمناً، تکدی در دیانت بهائی تحریم شده است.
- ۸- اقتصاد خرد در امر بهائی با اقتصاد کلان ارتباط متقابل دارد، کما این که صرفه‌جویی در هزینه‌های جنگ اجازه تأمین حد اقل معیشت همگان را می‌دهد. همبستگی سرنوشت ابناء انسان توسعه و همکاری‌های خیراندیشانه میان ممالک غنی و ممالک فقیر را ایجاب می‌کند.
- ۹- در آثار حضرت ولی امرالله، خصوصاً توفیق ۱۹۳۶، پیش‌بینی قبول پول جهانی و اتحاد مقیاس‌ها و اوزان شده است، که در نتیجه مشکل نوسانات ارزها حل می‌شود.
- ۱۰- فساد در دستگاه‌های اداری، مالی، و تجاری را دیانت بهائی به طور جدی محکوم و مرتفع می‌کند.
- ۱۱- دیانت بهائی به طرح‌های عمده اجتماعی، چون تعلیم و تربیت، بهداشت و درمان، نگهداری سالخوردگان و ایتام، و مانند آن اولویت می‌دهد.
- ۱۲- از اصول مهمه امر بهائی ارتباط نزدیک میان روحانیات و جسمانیات به طور کلی است. بنابراین، میان امور اقتصادی از یک طرف و امور روحانی-اخلاقی از طرف دیگر نیز بستگی قوی وجود دارد، و چنان که اقتصاد بدون اخلاق در معرض فساد، تعدی به حقوق دیگری، بهره‌کشی، و نظائر آن است، اخلاق منتزع از روابط و علایق مادی حالتی متافیزیکی، یعنی ماوراء طبیعی، دارد، نظیر زندگی زاهدان عزلت‌گزین که امکان تحقق عینی قضایائی چون تقوی، امانت، احسان و ایثار در دست‌شان نیست. امر بهائی بیکاری و

بيكارگي را از يك سوي و اعتزال و گوشه‌گيري از خلق را از سوي ديگر مردود مي‌داند و بر آن است كه "بهترين ناس آنانند كه به اقتراف تحصيل كنند و صرف خود و ذوي القربى نمايند. حباً لله رب العالمين." (كلمات مكنونه) بنابر اين ثروت اندوختن از راه صحيح نه فقط ننگ نيست، بلكه افتخار است، چون فرصت و امكان خدمات انساني بسيار را در مقابل شخص قرار مي‌دهد.

امر بهائي پايه‌گذار يك اقتصاد جهاني است

جمال ابهئي هم از ابتدای ظهور خود جنبه جهان‌شمول آئين خود را برملا كردند و با نزول كتاب مستطاب اقدس و الواح نازله بعد از آن اصول و ارکان نظم جهان‌آرائي را كه مورد نظر آن حضرت است ارائه فرمودند. عالم از ديدگاه آن حضرت يك وطن محسوب است و من على الارض اهل آن هستند و راحت هر يك در راحت ديگري است و "آسايش هنگامی دست دهد كه هر كس خود را نيك‌خواه همه روی زمين نمايد." (دريای دانش، ص ۵) "كلّ از برای اتحاد و اتفاق خلق شده‌اند." (دريای دانش، ص ۱۴) و در نتیجه جنگ محملی ندارد و بايد بالكلّ ملغی و منسوخ گردد و آن چه صرف جنگ می‌شود بما يمتنع به من على الارض اختصاص يابد.

عالم بايد به يك لسان و يك خط روی آورد. "در اين صورت هر نفسی به هر بلدی توجه نمايد مثل آن است كه در بيت خود وارد شده." (دريای دانش، ص ۱۷) و حتی در تعريف انسان حقيقي فرموده‌اند "امروز انسان کسی است كه به خدمت جميع من على الارض قيام نمايد."

در نتیجه نظام جهان‌آرای حضرت بهاءالله به استعمار و استثمار ملتی توسط ملت ديگر و مظالمی از اين گونه پايان می‌دهد. جمال مبارك به اين صراحت ظلم و استثمار را محكوم می‌فرمايند: "ظالم‌های عالم حقوق امم را غصب نموده‌اند و به تمام قدرت و قوت به مشتبهات نفوس خود مشغول بوده و هستند." (لوح دنيا) و بی‌گمان امر مبارك در تعديل معيشت در سطح جهاني خواهد كوشيد، و تضادّ میان "توسعه‌یافته" و "در حال توسعه" برای همیشه از میان خواهد رفت. نیروی بشر برای ابد از خشونت و قهر

روی گردان خواهد شد و مصداق این بیان مبارک را محقق خواهد نمود که "در جمیع احوال انسان باید متشبث شود به اسبابی که سبب و علت امنیت و آسایش عالم است." (دریای دانش، ص ۲۵)

اشاره حضرت ولی امرالله به آن که دنیا پول واحد اختیار خواهد کرد (۱۹۳۶) و یا منابع کره ارض ملک جمیع بشر خواهد بود (۱۹۳۶) نه مخصوص کشوری که آن منابع در آن واقع است، و یا علم در خدمت همه ابناء بشر به کار خواهد رفت، و یادآوری بیانات حضرت بهاءالله در الغاء جنگ و مسابقه تسلیحاتی، همه از پدید آمدن یک اقتصاد جهانی با اهداف انسانی در آینده ایام حکایت می کنند.

دو شاخص عمده دنیای امروز یکی مسابقه سخت و رقابت شدید اقتصادی میان ممالک توسعه یافته است، و دیگری استثمار ممالک در حال توسعه به صورت های آشکار و پنهان، که استقرار نظام حضرت بهاءالله به این هر دو خاتمه خواهد داد و تقسیم کار در عرصه بین المللی صورت نوی خواهد یافت، نه آنکه بعضی ممالک فقط محکوم به تولید مواد خام و محصولات کشاورزی باشند، که قیمت آنها در بازارهای بین المللی دائماً در نوسان است، و ممالکی دیگر تولیدات صنعتی را که دائماً گران تر و گران تر می شود در اختیار خود گیرند.

از جمله تحولاتی که در سالهای اخیر روی داده آن بوده که ثروتمندان بزرگ جهان، چون دیوید وارنر، بیل گیتز، مافیت، سوروز، و سایرین بخش قابل ملاحظه ای از ثروت خود را به تأسیس بنیادهای خیریه جهت کمک به فقیران جهان در ممالک دنیای سوم اختصاص داده اند. فی الحقیقه چنین عملی کاملاً منطبق با نیت و مشیت حضرت بهاءالله است که فرموده اند:

"ای پسران تراب - اغنیاء را از ناله سحرگاهی فقرا اخبار کنید، که مبادا از غفلت به هلاکت افتند و از سدره دولت بی نصیب مانند." (کلمات مکنونه)

"ای اغنیای ارض - فقرا امانت مند میان شما. پس امانت مرا درست حفظ نمائید و به راحت نفس خود تمام نپردازید." (کلمات مکنونه)

"ای مغروران به اموال فانیه ... نیکوست حال آن غنی که غنا از ملکوت جاودانی منعش ننماید و از دولت ابدی محرومش نگرداند. قسم به اسم اعظم که نور آن غنی اهل آسمان را روشنی بخشد چنان چه شمس اهل زمین را." (کلمات مکنونه)

یادداشت‌ها

۱. برای دوستانی که مایل به تحقیق عمیق در این زمینه هستند نخست مطالعه خطابات مبارکه حضرت عبدالبهاء (در ۳ جلد) و منتخباتی که جناب اشراق‌خاوری تحت عنوان پیام ملکوت ترتیب داده‌اند (فصل مخصوص این موضوع در صفحات ۱۲۴-۱۵۱ چاپ هند در سال ۱۹۸۵ یافت می‌شود) و نیز بخشی از کتاب بهاء‌الله و عصر جدید دکتر اسلمونت که حاوی نصوص مبارکه در این زمینه است، مفید است.

در مرتبه دوم می‌توان به آثاری از قبیل آنچه ذیلاً ذکر می‌شود و از نویسندگان بهائی است مراجعه کرد:

الف- جان هادلستون: اقتصاد یک جهان متحد، ترجمه حوریوش رحمانی، نشر سنچری پرس، ۲۰۰۴.

ب- جان هادلستون: در جستجوی عدالت اجتماعی، ترجمه حوریوش رحمانی، نشر سنچری پرس، استرالیا، ۱۹۹۸.

پ- دکتر نادر سعیدی: مارکسیزم و دیانت بهائی، مجله پیام بهائی، سال ۲۰۰۶.

ت- نوارهای صوتی نگارنده این سطور در باره اقتصاد بهائی که سال‌ها قبل توسط جناب هوشنگ محمودی در ایران تهیه شده است.

ث- چند نویسنده بهائی چون گیزپ رومیاتی (ایتالیا) و گرگوری دال (آمریکا) هم در این موضوع تحقیقاتی دارند (به ایتالیایی و انگلیسی).

ج- Guiseppe Robiati : Economia per un nuovo ordine mondiale, 1998, 89 p. که گویا زیر عنوان خدا و اقتصاد به زبانهای دیگر ترجمه شده.

۲. "پنجم، توجّه کامل است در امر زراعت. این فقره اگرچه در پنجم ذکر شد، ولکن فی الحقیقه دارای مقام اوّل است."